

NMT 6/7-1976

101748

Motstandsbevegelser fra krigsrettslig synspunkt

Av dr. juris Atle Grahl-Madsen

Under den annen verdenskrig oppsto det motstandsbevegelser i alle land som var besatt av tyskerne. Således hadde man i Frankrike *la Résistance* med *le Maquis* som det særlig aktive element. I Norge hadde man Hjemmefronten, som også omfattet «gutta på skauen», Milorg. I Jugoslavia samlet Mihailovic rester av den slagne armé til fortsatt kamp mot tyskerne. Men han kom etter hvert i skyggen av kommunisten Tito og hans partisaner.

Felles for motstandsbevegelsene var at de var rettet både mot den fiendtlige okkupasjonsmakt som sådan, og mot nazismen som politisk system.

En betydelig del av innsatsen hadde til formål å motvirke de politiske tiltak som de nazistiske makthavere satte eller forsøkte å sette ut i livet. Men det som, ikke minst i retrospekt, tiltrekker seg størst oppmerksomhet, er den militære undergrunnsvirksomhet som hadde til formål å svekke den tyske krigsmakt og på den måten gjenvinne nasjonal selvstendighet. Med dette for øyet samvirket motstandsgruppene i stor utstrekning med de allierte styrker, ved etterretningsvirksomhet, hjelp til agenter, og sist, men ikke minst ved militære operasjoner i ryggen på de tyske armeér.

Også innen Tyskland ble det etter hvert organisert en motstandsbevegelse, rettet mot Hitler og hans regime. Disse «opprørere i Hitlers borg» ville nok også befri sitt land for det nazistiske tyranni, men de kjempet ikke mot noen ytre fiende, og dette plasserer dem i en helt annen kategori enn motstandsbevegelsene i de okkuperte land.

Også i etterkrigstiden har vi stundom hørt tale om motstands-

bevegelser, f.eks. mot militærregimene i Hellas og Chile. Det har vært ymtet om væpnede motstandsgrupper rettet mot sovjetstyret i Ukraine. Og man kan teoretisk tenke seg en motstandsbevegelse i et land som Tsjekkoslovakia, rettet såvel mot landets eget kommunistiske regime som mot det sovjetiske militære nærvær.

Alle de her nevnte eksempler skiller seg imidlertid fra motstandsbevegelsene under den annen verdenskrig. Det avgjørende er at det dengang var en krig mellom nasjoner og at motstanden først og fremst rettet seg mot den ytre fiende, mens det i eksemplene fra etterkrigstiden er tale om indre motsetninger. Nærværet av fremmede tropper er bare en nødvendig, men ikke en tilstrekkelig forutsetning for at en motstandsbevegelse skal kunne anta samme karakter som under den annen verdenskrig.

Det siste av de eksemplene vi har nevnt ovenfor viser, som påpekt bl.a. av Schwarzenberger, at en konflikts internasjonale karakter, like så vel som spørsmålet om krig og fred, er relativ.

Dette kommer til syne også i forbindelse med frigjøringskampe i Afrika. Noen ser disse som

opprør mot regimer lovlig etablert etter sin tids folkerett. Andre ser dem som en folkereisning mot en okkupasjonsmakt. Det som imidlertid stiller frigjøringskampene i Afrika i en særstilling, er de forskjellige vedtak i FN-organer, som tar sikte på å legitimisere frigjøringsbevegelsene og erklære koloniveldet ulovlig. Frigjøringsbevegelsene i Afrika har derved fått en internasjonal karakter, om enn av særegen beskaffenhet (*sui generis*).

Problemstilling

Med fare for å bli liknet med generalene om hvem man nedsettende sier at de planlegger neste krig på grunnlag av erfaringene fra den forrige, skal vi i det følgende konsentrere oss om den slags motstandsbevegelser som fantes under den annen verdenskrig, og vi skal legge særlig vekt på de militære grener av disse bevegelser.

Men vi skal ikke forsøke å rekonstruere den rettslige situasjon som fantes under den annen verdenskrig. Det som interesserer oss er de regler innen krigens folkerett som vil komme til anvendelse om en liknende situasjon skulle oppstå påny.

Får et lands regjering mulighet til å markere at krigstilstand er inntrådt før den blir overrent av en angriper, er det forholdsvis klart at den senere motstandskamp er av internasjonal karakter. Mer problematisk blir situasjonen hvis en fremmed makt greier å manipulere et statskup, et regjeringsskifte eller noe lignende og på den måten utvirker en invitasjon til å sende inn tropper, angivelig for å beskytte landet mot en eller flere andre makter, som kanskje til da har vært regnet som landets allierte.

Det vil da kunne bli hevdet at en motstandsbevegelse er av intern karakter, og at striden er

en borgerkrig og ikke ledd i noen nasjonal forsvarskamp.

Skulle hele kontinentet bli innviklet i krigshandlinger, vil denne konstruksjonen kanskje ikke få noen betydning. I det ragnarokk som da ville herske, ville man nok helst se krigen som et allment faktum, uten særlig hensyn til de manipulasjoner som måtte ha foregått i innledningsfasen.

Men skulle aksjonen være isolert til ett eller noen få land og forløpe forholdsvis ublodig, ville påstanden om at motstanden var indrepolitisk kunne få betydelig gjennomslagskraft.

Det synes derfor riktig å ta for seg ikke bare de regler som gjelder motstandsbevegelser i en internasjonal konflikt, men også dem som tar sikte på interne konflikter.

Den rettslige utvikling

De regler som gjelder motstandsbevegelser, har gjennomgått en betydelig utvikling siden midten av forrige århundre.

Milepelene her er de såkalte *Lieber Instructions* fra 1863, landkrigsreglementene av 1899 og 1907, samt Genève-konvensjonene av 1949. Hertil kommer det arbeid med tilleggsprotokoller til Genève-konvensjonene som fremdeles pågår.

Instruksjonene for føring av De Forente Staters arméer i felten, ble utarbeidet av Francis Lieber og promulgert av president Lincoln den 24 april 1863 som *General Orders No. 100*. Disse *Lieber Instructions* representerer det første forsøk på å kodifisere krigens rett, og var for sin tid et forholdsvis humanitært dokument. I sin bok om *War Crimes* (London 1945) karakteriserer Manfred Lachs disse instruksjonene som en stor bedrift, som hevet seg over alle andre dokumenter av dette slag ved sine storslåtte idéer og sin dype ansvarsfølelse. Han stiller dem i skarp kontrast til den tyske hånd-

bok *Kriegsbrauch im Landkrieg*, som Lachs oppfatter som en utfordring til rettstanken.

Ifølge Liebers instruksjoner kan befolkningen på et område som ikke er besatt av fienden, oppfordres til å delta i en *levée en masse* for å møte fienden og om mulig slå ham tilbake. Etter artiklene 49, 51 og 52 blir den som deltar i et slikt masseoppbud på ubesatt område å karakterisere som krigsmann — lovlig kombattant — og ikke som røver eller banditt. Og blir han tatt til fange, skal han behandles som krigsfange.

Men artikkel 52 (2) slår fast at hvis befolkningen på et område, som allerede er okkupert av en armé, reiser seg mot fienden, er de forbrytere mot krigens lover, og ikke berettiget til den beskyttelse disse lover gir.

Landkrigsreglementene av 1899 og 1907 anerkjenner *levées en masse* (med visse kvalifikasjoner), og dessuten militser og korps av frivillige, som ikke behøver å være en del av hæren, forutsatt at de tilfredsstiller visse betingelser:

1. De må være under kommando av en person som er ansvarlig for sine underordnede.
2. De må ha et fast kjennetegn, som kan gjenkjennes på avstand.
3. De må bære sine våpen åpenlyst.
4. De må under sine operasjoner rette seg etter krigens lover og sedvaner.

Det er verd å merke seg denne oppregning, for den er fremdeles aktuell, og det til tross for at disse bestemmelsene åpenbart tar sikte på en situasjon som er temmelig forskjellig fra den som de fleste motstandsbevegelser befant seg i under den annen verdenskrig.

Genève-konvensjonene inneholder som de første internasjonale instrumenter uttrykket «motstandsbevegelser». Disse er nevnt som en undergruppe av militser

og andre korps av frivillige, som tilhører en av partene i konflikten. Disse korps kan operere i eller utenfor sitt eget territorium, også om dette territoriet er okkupert, men de må tilfredsstille de samme fire kravene som vi siterte fra landkriksreglementene av 1899 og 1907. Man kan derfor si at Genève-konvensjonenes største fortjeneste på akkurat dette punkt er at de uttrykkelig nevner motstandsbevegelsene, og derved utelukker den — ellers ganske nærliggende — fortolkning at uttrykkelige militser og korps av frivillige måtte forstås i sin gammeldagse betydning og ikke innbefatte motstandsbevegelser.

I forslaget til tilleggsprotokoll til vern av ofre for internasjonale væpnede konflikter, som i disse dager blir drøftet av en diplomatisk konferanse i Genève, er det tatt med en særskilt artikkel om en «ny kategori av krigsfanger».

Det heter i denne artikkel 42 at i tillegg til de personer som er nevnt i krigsfangekonvensjonen — Tredje Genève-konvensjon — av 1949, skal medlemmer av organiserte motstandsbevegelser som faller i fiendens hender, bli behandlet som krigsfanger. Det vil fortsatt være en forutsetning at motstandsbevegelsen tilhører en av partene i konflikten, men denne parten kan være representert ved en regjering eller en myndighet som ikke er anerkjent av den makten som har fangene i sin varetekt. Videre må medlemmene av motstandsbevegelsen stå under en kommando som er ansvarlig for sine underordnede overfor en part i konflikten; de må atskille seg fra sivilbefolkningen under militære operasjoner; og de må utføre sine militære operasjoner i samsvar med Genève-konvensjonene og tilleggsprotokollen.

Før vi går nærmere inn på innholdet i bestemmelsene i krigsfangekonvensjonens artikkel 4 A (2) og protokollutkastets artikkel

Velkommen til fjells!

velkommen til Highland Hotel, Geilo.

Hotellet er i dag et av Norges nyeste og mest moderne hoteller med 160 senger, store salonger, barer og en flott festsal som vi har fått mye ros for. Internasjonalt orkester spiller til dans hver aften. Innendørs svømmehall. Trimrom.

Opplev natur, avkopling, intimt miljø og god servering hos oss.

(Skal De arrangere KONGRESS eller MØTER, be om vår spesialbrosjyre.)

HIGHLAND HOTEL

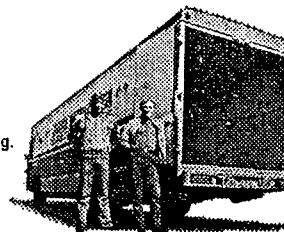
ÅPENT HELE ÅRET

Henv. telefon Geilo 401 - 402 eller Deres reisebureau.

Innehavere: Karen og Sverre Værnø.

"Flyttebussen" til tjeneste

Alt etter Deres ønsker tar vi oss av pakking, lasting, forsikring, kjøring, lossing og utpakning. Deres flyttelass er i trygge hender hos Håkull. Våre flyttesjåfører har lang erfaring. Ring og be om tilbud.

Flyttetransport

HÅKULL TRANSPORT AS

Hovedkontor: Tlf. (045) 65074 — Postboks 283, 4301 Sandnes.
Oslokontor: Telefon (02) 41 24 24, Intertransport, Oslo: Telefon (02) 42 18 88

Når kurs eller møter skal legges til Nord-Trøndelag, er valget enkelt:

Telefon (077) 61 180
7700 STEINKJER

- * 115 gode senger i
- * 60 nyoppussede rom, de fleste m/bad, dusj og wc.
- * 2 gode kurslokaler med plass til 30/50
- * Flere grupperom.
- * Utstyr for konferanser.
- * Kursrutinert personale.
- * Selskapslokaler med plass til opptil 120 personer.
- * Alle rettigheter for sluttede selskaper.

42, som direkte vedrører motstandsbevegelser, skal vi se litt på de mer allmenne bestemmelser som har betydning for vårt tema.

Alminnelig rettslig bakgrunn

Motstandsbevegelser opererer på okkupert territorium, og de spesielle regler vedrørende motstandsbevegelser må derfor ses på bakgrunn av folkerettens regler om okkupasjonsmaktens rettslige stilling.

Grunnleggende er folkerettens forbud mot ensidig anneksjon av okkupert område mens krigen pågår; jfr. Castrén (*War and Neutrality* p. 216), Schwarzenberger (p. 166 ff.) og Pictet (IV p. 275 f.), samt sivilpersonkonvensjonen (Fjerde Genève-konvensjon) av 1949, artikkel 47 i.f. Okkupasjon er i prinsippet midlertidig og faktisk. Den gjør ikke okkupasjonsmakten til territoriets lovlige øvrighet, som befolkningen skylder troskap og lydighet.

Dette fremgår implisitt av bestemmelsene i tredje del av landkregsreglementet av 1907, som vel kan anses for å gi uttrykk for internasjonal sedvanerett. Jeg nevner spesielt artikkel 42, hvoretter et område betraktes som besatt (okkupert) når det faktisk befinner seg under den fiendtlige armés myndighet, samt hvoretter besetelsen bare omfatter områder hvor denne myndighet er befestet og kan utøves. Jeg nevner likeledes artikkel 45, som setter forbud mot å tvinge befolkningen i et besatt område til å avlegge ed til den fiendtlige makt.

Jeg kan også nevne artikkel 44, som forbyr en krigførende makt å tvinge befolkningen i et besatt område til å gi opplysninger om den annen krigførendes armé eller forsvarsmidler. Denne siste bestemmelsen retter seg formelt mot alle de krigførende parter, men den betyr, sammen med de andre bestemmelsene vi har nevnt, at befolkningen på okkupert område

ikke har noen lojalitetsplikt overfor okkupasjonsmakten.

Dette siste er for øvrig sagt uttrykkelig i artikkel 68, 3. ledd, i sivilpersonkonvensjonen (Fjerde Genève-konvensjon) av 1949.

Etter som begrepet «forræderi» forutsetter brudd på en lojalitetsplikt (eller en annen form for svik), er der intet rom for et konsept som «krigsforræderi» (*Kriegsverrat*) overfor okkupasjonsmakten. Oscar Svarlien har skrevet overbevisende om dette (*An Introduction to the Law of Nations*, New York etc. 1955, p. 377 ff.).

Okkupasjonsmakten kan imidlertid, ifølge den nyss nevnte sivilpersonkonvensjonens artikkel 64, fastsette straffebestemmelser, bl.a. for å trygge sikkerheten til okkupasjonsmakten, okkupasjonsstyrkenes og okkupasjonsforvaltningens medlemmer og deres eiendom og anlegg, samt de sambandslinjer de bruker.

Denne bestemmelsen må ses i sammenheng med artikkel 68, 2. ledd, hvoretter dødsstraff bare kan ilegges i tilfelle hvor en beskyttet person (dvs. en sivilperson som er beskyttet av konvensjonen) er skyldig i spionasje, alvorlige sabotasjehandlinger mot militære anlegg, eller forsettlig forbrytelser som har forårsaket en eller flere personers død. Der er enda en betingelse, og den er det verd å merke seg: Ileggelse av dødsstraff er betinget av at den lovgivning som gjaldt i det okkuperte område før okkupasjonen begynte foreskrev dødsstraff for de handlinger det her dreier seg om, om de var begått mot det okkuperte lands egne myndigheter i krigstid.

Det er for øvrig interessant å legge merke til hovedreglen i artikkel 75, annet ledd, om at ingen dødsdom må eksekveres før seks måneder er gått etter at beskyttelsesmakten har fått melding om den endelige stadfestelse av dødsdommen.

La meg også nevne konvensjonens artikkel 33, som gjør det klart at ingen kan straffes for en handling som han ikke selv har begått, og som uttrykkelig forbyr såvel kollektiv straff som represalier mot beskyttede personer og deres eiendom.

Disse bestemmelser tar klart sikte på å humanisere krigføringen, og der hvor de blir respektert vil de skape en helt annen situasjon enn den som hersket i okkupert område under den annen verdenskrig.

Videre fremstøt i samme retning finner vi i det forslag til tilleggsprotokoller som nå drøftes i Genève.

Brudd på kapitulasjon eller æresord

Et spesielt tankekors er sammenhengen mellom reglene om kapitulasjon og våpenstillstand på den ene siden, og reglene om motstandsbevegelser på den annen side.

Ifølge landkregsreglementets artikkel 35, skal en avtale om overgivelse overholdes samvittighetsfullt av begge parter. Bestemmelsene vedrørende våpenstillstand er mer utførlige. Ifølge artikkel 41 kan enkeltpersoners brudd på en våpenstillstands bestemmelser føre til at de skyldige blir straffet. Ifølge en rekke forfattere, bl.a. Oppenheim (*International Law*, II. (7th ed., p. 546), antas det samme å gjelde for dem som bryter kapitulasjonsbestemmelser.

Skulle avdelinger eller enkeltpersoner som omfattes av en lokal kapitulasjon greie å unndra seg krigsfangenskapet, ville det sikkert stride mot kapitulasjonsavtalen om de umiddelbart etablerte seg som en motstandsgruppe. Men skulle de greie å komme til egne linjer, eller er den lokale kapitulasjon kommet på avstand i tid og rom, vil saken kunne stille seg annerledes, forutsatt at vedkommende ikke har avgitt noe

æresord til fienden. For er de løslatt mot æresord, har de ikke krav på å bli behandlet som krigsfanger, om de påny skulle bli tatt med våpen i hånd — jfr. bl.a. landkrigsreglementets artikkel 12.

Brudd på våpenstillstand eller total ubetinget overgivelse har ført til at personer som har forsøkt å fortsette kampen er blitt dømt som forbrytere. En alliert militærdomstol i det fjerne østen dømte således tyske statsborgere som hadde fortsatt krigen sammen med japanerne, til tross for at de visste om den totale tyske overgivelse (jfr. Greenspan p. 396 note 76; Schwarzenberger p. 728).

Bestemmelser vedrørende motstandsbevegelser

La oss så vende tilbake til de bestemmelser som spesielt gjelder for motstandsbevegelser, og det forslag til supplerende bestemmelser som nå behandles i Genève.

Som vi allerede har sett, stiller krigsfangekonvensjonen (Tredje Genève-konvensjon) en rekke vilkår. Forslaget til protokoll inneholder alternative vilkår, og skulle forslaget bli vedtatt og protokollen bli ratifisert, vil vi altså få to alternative sett av kriterier. For at en motstandsbevegelse og dens medlemmer skal være beskyttet vil det være tilstrekkelig at motstandsbevegelsen tilfredsstiller det ene eller det andre sett av kriterier. Men det nytter ikke å ta ett kriterium fra det ene sett og substituere det for et kriterium i det annet sett. Hvert sett av kriterier må ses som en enhet.

Etter både konvensjonens artikkel 4 og protokollutkastets artikkel 42 må motstandsbevegelsen tilhøre en av partene i konflikten. Den eneste forskjell mellom de to tekster på dette punkt er at protokollutkastet særskilt tillater at en motstandsbevegelse, ikke bare regulære væpnede styrker, kan tilhøre en part som er representert ved en regjering eller

myndighet som motstanderen ikke anerkjenner. Dette kan f.eks. være en eksilregjering eller en myndighet som sitter i en ubesatt del av et stort sett okkupert land, og som gjør krav på å representere landet som internasjonalt rettssubjekt. (Jeg kan på dette punkt vise til Røde Kors-komentaren til konvensjonens artikkel 4 A (3) og til Røde Kors-komentaren til protokollutkastet (p. 49.)

Etter både konvensjon og protokollutkast er altså private grupper utelukket. Privatpersoner skal ikke føre krig på egen hånd.

Motstandsbevegelsen må også være organisert. Dette skiller den fra den uorganiserte *levée en masse*. Den må ha en viss struktur, og det må være klart hvem som er medlemmer av bevegelsen.

M.h.t. de øvrige vilkår som må tilfredsstilles, så er de formelt forskjellige fra konvensjon til protokollutkast. Når vi likevel behandler dem samlet, er det fordi bestemmelsene gjelder atskilte forhold — dels organiseringen av styrkene og deres utrustning — dels deres stridsmetoder.

Etter krigsfangekonvensjonens artikkel 4 A (2) (a) må motstandsbevegelsen stå under kommando av en person som er ansvarlig for sine underordnede. Dette vilkåret må ses i sammenheng med de to grunnleggende forutsetninger som vi allerede har berørt, nemlig at motstandsbevegelsen må være organisert og må tilhøre en av partene i konflikten. Meningen synes å være at det skal være en effektiv kommando. Der må være en viss form for ledelse av organisasjonen, ned til dens minste ledd, og der må være en viss disiplin. Det er neppe nok til å tilfredsstille dette vilkåret at motstandsbevegelsen som helhet har en sentral, kanskje fjern lederskikkelse. Lederens myndighet må føles helt nede på grunnplanet. Derfor må det som regel også være en lokal leder, som er i stand til å føre

de medlemmer av bevegelsen det er tale om, og som kan påse at disiplinen blir overholdt.

I protokollutkastet er bestemmelsen oppmyket noe. Det tales ikke lenger om noen person som leder, men om en kommando som er ansvarlig overfor en part i konflikten. På denne måten har man villet ta hensyn til at kommandomyndigheten i en motstandsbevegelse ofte utøves kollektivt; og man har også villet presisere hvem ledelsen skal være ansvarlig overfor.

Etter konvensjonens litra (b) skal medlemmene av motstandsbevegelsen ha et fast kjennetegn som kan ses på avstand. Tradisjonelt består et slikt kjennetegn gjerne av et armbind, men det kan selvfølgelig like gjerne bestå i et emblem, en lue, en skjorte, eller for den saks skyld en full uniform. Ifølge litra (c) skal medlemmene av motstandsbevegelsen bære sine våpen åpenlyst.

I protokollutkastet er disse to bestemmelser erstattet av det vilkår at medlemmene i motstandsbevegelsen skal atskille seg fra sivilbefolkningen under militære operasjoner.

Disse bestemmelsene henger til en viss grad sammen med dem vi allerede har diskutert. De understreker og utdyper dette at motstandsbevegelsen skal være organisert og stå under effektiv kommando. Men de har først og fremst betydning for den form for strid som en motstandsbevegelse kan føre, og dermed med det siste litra i konvensjonens artikkel 4 A (2) og i protokollutkastet — at de militære operasjoner skal føres i samsvar med krigens lover og sedvaner.

At man skal ha et distinktivt merke, at man skal bære sine våpen åpent, at motstandsbevegelsens medlemmer under sine militære operasjoner skal atskille seg fra sivilbefolkningen, hindrer ikke at de kan benytte kamuflasje,

bakhold, forskjellige former for krigslist. De har bare ikke lov til å kamuflere seg som sivilpersoner. De er ikke nødt til å bære sitt våpen slik at de er lett synlige, f.eks. å svinge med en håndgranat eller bære en rifle på skulderen. Derimot skal man ikke skjule sine våpen under sivile klær. Poenget er at man ikke skal se ut som en flokk sivile, og på den måten utsette sivilbefolkningen for ild fra en fiende som vil kunne hevde at han trodde det var en gruppe av motstandsbevegelsen han sto overfor.

Hvis motstandsbevegelsen som sådan ikke respekterer de vilkår som gjelder etter konvensjonen, eller dem som eventuelt vil bli fastslått i en tilleggsprotokoll, er dens medlemmer ikke beskyttet av krigsfangekonvensjonen. Men går organisasjonen inn for å overholde reglene, og særlig påbudet om å overholde krigens lover og sedvaner, da skal ikke medlemmene i sin alminnelighet lide, om enkelte medlemmer skulle ha opptrådt i strid med krigens lover og sedvaner eller de øvrige regler. Dette er kommet klart til uttrykk i protokollutkastet.

Følgen av at man ikke blir beskyttet etter krigsfangekonvensjonen er at man vil kunne bli trukket til ansvar ifølge de straffebestemmelser som okkupasjonsmakten måtte ha utferdiget i henhold til sivilpersonkonvensjonen, som omtalt foran.

Vi har sett at sivilpersonkonvensjonen tillater dødsstraff, bl. a. for sabotasje. Men dette er ikke til hinder for at en motstandsbevegelse lovlig utfører sabotasje-handlinger, eller rettere sagt, ødelegger militære anlegg osv. En slik handling kommer inn under begrepet «militære operasjoner», og dette innebærer at man ved utførelsen av ødeleggelseshandlingen må opptre åpent som det man er, slik som konvensjonens artikkel

4 A (2) eller protokollutkastet foreskriver.

Kravet til åpenhet markerer også det avgjørende skille mellom spionasje og lovlig etterretningsvirksomhet. Den som iført det faste kjennetegn sniker seg inn på fienden og iakttar hans virksomhet, er observatør, ikke spion. Hvis man derimot kledd som sivilperson driver etterretningsvirksomhet, vil man nok kunne tas og dømmes som spion. Dette gjelder i særlig grad om man som sivilperson har kunnet skaffe seg adgang til fiendens militæranlegg, forlegninger o.l. — noe som ville være utelukket om man hadde opptrådt åpent som motstandsmann. Men etter landkriksreglementets artikkel 31 er det en forutsetning at man gripes på fersk gjerning, eller iallfall før man igjen har rukket å slutte seg til egne styrker. Hver tur «på skauen» med avdelingen, iført det påbudte kjennetegn, visker altså ut alt strafferettslig ansvar for spionasje utført inntil da.

En radiooperatør eller kurér som bringer videre meldinger fremskaffet ved spionasje vil kunne dømmes for medvirkning til spionasje. Men opptre kuréren åpent som motstandsmann vil saken stille seg annerledes, jfr. landkriksreglementets artikkel 29. Mer problematisk er det om en radiooperatør sitter med sitt apparat på et loftsrom i en besatt by, iført sin motstandsuniform, som så gjemmes vekk så snart han er ferdig med sendingen.

Dette bringer oss frem til problemet med det som vi kan kalle «varulv»-virksomhet: Medlemmer av en motstandsbevegelse som alternerer mellom geriljastrid på skauen og tilsynelatende vanlig liv som sivilperson.

Det kan ikke være tvil om at et slikt dobbeltliv er tillatt etter både konvensjonen og protokollutkastet. Blir man tatt til fange under kamp, da har man krav

på den beskyttelse som konvensjonens eller i tilfelle protokollens bestemmelser gir.

Skulle det lykkes fienden å rulle opp en motstandsbevegelse og å arrestere medlemmene mens de opptre som sivilpersoner, har de også i dette fall krav på å bli behandlet på samme måte, forutsatt at de under sin tid «på skauen» har opptrådt i samsvar med konvensjonen eller i tilfelle protokollen.

Den skjebne som venter en motstandsmann, om han faller i fiendens hender, er at han blir krigsfange.

Han har krav på den behandling som krigsfangekonvensjonen gir anvisning på. Hans virksomhet som motstandsmann skal ikke resultere i noen særbehandling. Han kan ikke stilles for retten og dømmes, forutsatt at motstandsbevegelsen tilfredsstiller vilkårene i konvensjonens artikkel 4 A (2) eller i tilfelle i protokollen, og videre forutsatt at den individuelle motstandsmann ikke har gjort seg skyldig i noen krigsforbrytelse, så som et grovt brudd på noen av Genève-konvensjonens bestemmelser (jfr. f.eks. artikkel 147 i sivilpersonkonvensjonen), eller han kan dømmes for spionasje som han er grepet i før han igjen kunne slutte seg til sin avdeling som nevnt.

Hvis derimot motstandsbevegelsen ikke oppfyller betingelsene i konvensjonen eller eventuelt i tilleggsprotokollen, er dens medlemmer hjemfalne til straff om de skulle falle i fiendens hender. De kan dømmes for spionasje, sabotasje, drap eller hva det nå måtte være.

Men motstandsfolkene har i dette tilfelle krav på å bli behandlet som sivilpersoner og å nyte godt av sivilpersonkonvensjonens bestemmelser. Således vil de etter artikkel 71 bare kunne dømmes etter en ordinær rettergang. Der er dessuten en rekke

spesielle prosessuelle garantier, og som nevnt, en grense for hvilken straff de kan idømmes.

Indre konflikt

Skulle det lykkes en aggressiv stormakt ved manipulasjon av et statskup, regjeringsskifte eller på annen måte å oppnå en invitasjon til å komme inn i landet under vennskaps maske, vil det kunne skje at det følgende oppgjør får karakter av en intern — i motsetning til en internasjonal — konflikt. En motstandsbevegelse vil ikke kunne støtte seg på sitt eget lands regjering, men må tvertimot kanskje kjempe mot den like så vel som mot den fremmede makts stridskrefter, og motstandsbevegelsen vil følgelig ikke kunne oppfylle det grunnleggende vilkår etter både krigsfangekonvensjonen og den eventuelle tilleggsprotokoll — at den skal tilhøre en av partene i konflikten.

I en slik situasjon vil man bare kunne falle tilbake på bestemmelsene i artikkel 3, som er felles for alle de fire Genève-konvensjonene av 1949.

Disse bestemmelsene gjelder i det tilfelle at en væpnet konflikt, som ikke har internasjonal karakter, skulle oppstå på territoriet til et land som har ratifisert konvensjonene. Artikkelen inneholder etter sin egen ordlyd minimumsbestemmelser, som alle de stridende parter skal være forpliktet til å følge.

Personer som ikke tar del i kamphandlingene skal behandles humanitært. Dette gjelder også medlemmer av de væpnede styrker — et begrep som visselig omfatter en organisert motstandsbevegelse — som er satt ut av kamp på grunn av sykdom, sår, tilfangetagelse eller noen annen grunn.

Endel handlinger skal alltid være forbudt:

- a. Vold mot liv og legeme, spesielt mord i alle former, lemlesting, grusom behandling og tortur.
 - b. Å ta gisler.
 - c. Overgrep mot den personlige verdighet, spesielt ydmykende og nedsettende behandling.
 - d. Avsigelse av dommer og fullbyrdelse av dødsstraff uten at det har vært skikkelig rettergang for en lovlig opprettet domstol, som byr de judisielle garantier som anses påkrevde blant siviliserte folk.
- De sårede og syke skal bli tatt hånd om.

Det foreligger også et utkast til en protokoll om ikke-internasjonale konflikter. Men heller ikke bestemmelsene i dette protokollutkast gir medlemmer av en motstandsbevegelse noen fullverdig beskyttelse, hvis konflikten ikke har internasjonal karakter. De risikerer å bli stilt for retten, dømt og straffet for opprør, drap, sabotasje og hva det nå måtte være.

Man unngår ikke problemet ved at medlemmene trer i en annen — tidligere alliert — makts tjeneste. For skulle de da bli tatt til fange vil de kunne dømmes og straffes for landsforræderi.

Vi kan derfor ikke nok understreke hvor viktig det er at landets regjering beholder sin integritet og handlefrihet, iallfall i innledningsfasen i en konflikt, slik at de fremmede troppers innmarsj kan bli brennemerket som aggresjon; bare derved får konflikten med sikkerhet internasjonal karakter.

Konklusjon

På det nåværende tidspunkt, da delegater fra allverdens nasjoner er samlet i Genève for å bli enige om tilleggsprotokoller til Genèvekonvensjonene, skal jeg vokte meg vel for å gi til beste noen *de lege ferenda*-betraktninger vedrørende den internasjonale regulering av

motstandsbevegelsers krigsrettslige stilling.

La meg derimot antyde ett punkt hvor våre små nasjoner på egen hånd kan bidra til å bedre situasjonen for medlemmer av motstandsbevegelsen, om vi i fremtiden skulle oppleve en okkupasjon.

Vi har sett at etter sivilpersonkonvensjonens — Fjerde Genèvekonvensjons — artikkel 68 er det en betingelse for at okkupanten kan ilegge dødsstraff, at det før okkupasjonens begynnelse i det okkuperte land fantes bestemmelser som foreskrev dødsstraff for de handlinger det gjelder: spionasje, sabotasje og drap.

Vi, i våre små og gjennomslittige samfunn, vil neppe trenge dødsstraff for den slags handlinger, selv i krigstid. Sant å si, så spiller vel faktorene som lojalitet og fanatisme atskillig større rolle enn strafferettslige reaksjoner i en slik situasjon. Og ved å oppheve dødsstraffen for de handlinger det her er tale om, vil vi berøve en eventuell okkupant den lovlige adgang til å innføre dødsstraff på vårt territorium. Dette vil kunne bety atskillig, ikke bare for sivilbefolkningen, men også for dem som under vanskelige forhold ville føre en motstandskamp, inntil landet igjen måtte bli fritt.

LITTERATUR

- Internasjonale Røde Kors Komité:
- *Commentary III Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War.* (Genève 1958).
 - *Commentary IV Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.* (Genève 1958).
 - *Draft Additional Protocols to the Geneva Conventions of August 12, 1949.* (Genève, juni 1973).
 - *Draft Additional Protocols to*

Ing. firma **Venocas**

Postboks 2629 - Tlf. 21 45 82 - 21 05 44

5010 BERGEN

LEVERANDØRER AV:

Rullekjeder og transportkjeder.
Dreiebenker o. a. verktøymaskiner.
«NONFRIC» kunststoff til slitedeler
glidelister m.m. - Profil - bolt - plater
m.m. fra lager.

the Geneva Conventions of August 12, 1949: Commentary. (Genève, oktober 1973).

Diplomatic Conference on the reaffirmation and development of international humanitarian law applicable in armed conflicts (CDDH); *Report of Committee III.* (20 February — 29 March 1974) (Doc. CDDH/50, 1974—03—28).

LASTEBILKONTORET

Kanalveien 50 - 5032 MINDE - Tlf. 29 49 80

Sentralbord 29 49 80

Formidler all slags transport-opdrag

Spesialvogner for: Lukkede vogner. Vareombringelse. Møbeltransport for flytting. Inn og utland. Turbusskjøring. Inn og utland. Godstransport. Anleggstransport. Jern og tungtransport. Egenav. for maskinutleie. Moderne anleggsmaskiner - gravemaskiner - planeringsmaskiner. - Gaffeltrucks - Elektrisk truck for intern lager-

Castrén, Erik: *The Present Law of War and Neutrality.* (Helsinki 1954).

— *Indian Journal of International Law*, vol. 5 (1965).

— *Civil War.* (Helsinki 1966).

Greenspan, Morris: *The Modern Law of Land Warfare.* (Berkeley etc. 1959).

Oppenheim, L.: *International Law*, Vol. II. Disputes, War and Neutrality (7th ed. by H. Lauterpacht, 1952/63).

3901 PORSGRUNN

Schindler, Dietrich, and Jiri Toman: *The Laws of Armed Conflicts.* (Leiden, Sijthoff, 1973).

Schwarzenberger, Georg: *The Law of Armed Conflict.* (London 1968).

Stone, Julius: *Legal Controls of International Conflict.* (London 1959).

**VARME
VENTILASJON
SANITÆR**

gå til VVS-fagmannen

Snakk først med oss - - - det lønner seg!

OSVALD HOLMEN

Aut. rørlegger - rørhandel
Tlf. 72 200 - Gjøvik

United States, Department of the Army: *International Law*, Volume II. (Washington DC 1962). (Dept. of the Army Pamphlet 27—161—2).